

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.246
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Дерев'янку Сергію Мироновичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Стефурака Ярослава Євгеновича на тему
«Інституційна спроможність громадянського суспільства в Україні»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки»,
за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дисертації. Громадянське суспільство України було і залишається чутливим до імпульсів, зумовлених зовнішніми і внутрішніми чинниками, найупливовішим з яких протягом останніх років стала російська терористична загроза, що переросла у повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року. Відтак сучасне громадянське суспільство України функціонує і розвивається в екстремальних умовах воєнного часу, демонструючи неабияку спроможність здійснювати якісні перетворення в країні й реалізовувати гуманітарні місії в різних галузях суспільного життя.

Дисертаційне дослідження Стефурака Я. Є. ґрунтовно і комплексно розкриває тему чинників формування інституційної спроможності, потенціалу самоорганізації та провідних принципів функціонування громадянського суспільства. Автор демонструє глибоке розуміння трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасному політичному просторі України. Ключовим акцентом рефлексії є визнання громадянського суспільства не просто як теоретичного концепту, а як динамічного суб'єкта, чия здатність до

самоорганізації пройшла складну еволюцію – від протестної активності під час знакових революцій до професійної адвокації національних інтересів на глобальному рівні. Дисертант слушно зауважує, що повномасштабна російська військова агресія стала тим критичним чинником, який остаточно трансформував громадські інституції зі спостерігачів у стратегічних партнерів держави, що потребує нового політологічного осмислення меж їхньої спроможності та відповідальності.

Особливої уваги заслуговує науковий підхід до аналізу середовища функціонування громадського сектору, де актуальність дослідження впливає з об'єктивної потреби у зміні парадигми взаємодії з публічною владою. У роботі аргументовано, що наявні базові інституційні умови вже не задовольняють запит суспільства на реальний вплив, а це робить пошук паритетних моделей партнерства критично важливим для демократичного розвитку. Через призму децентралізації та євроінтеграційного курсу в тексті чітко простежується зв'язок між розвитком локальної демократії та зміцненням соціального капіталу, що в сукупності формує цілісне та валідне підґрунтя для визначення подальшого майбутнього громадянського суспільства в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати дослідження характеризуються належним рівнем наукової новизни, яка підтверджується змістом роботи та опублікованими працями здобувача. Підтримуємо сформульовані у дисертації пункти наукової новизни, підтвердженням якої є те, що

вперше: розроблено динамічну матрицю формування резильєнтності та диференціації громадянського суспільства, яка демонструє зумовленість процесу автономізації його функцій та зміцнення інституційної спроможності дистанціюванням від державного центру у контексті стадій суспільної еволюції; запропоновано контекстне (з точки зору інституціональної складової та з позиції соціоцентричного підходу) визначення змісту поняття «самоорганізаційний потенціал громадянського суспільства»; актуалізовано чинники інституційної спроможності громадянського суспільства в Україні (мережування громадських інституцій, зміцнення комунікативних зв'язків, адаптація до мінливих кризових

обставин суспільно-політичного та економічного життя (передусім в умовах повномасштабної війни), набуття нових та поглиблення наявних компетентностей у контексті діяльності галузових ОГС, посилення власної суб'єктності як у взаємодії з державою, так і на міжнародній арені, розширення набору технологічних рішень для оптимізації своїх функцій) (с. 21–22);

уточнено: характеристики моделей співіснування держави і громадянського суспільства, виходячи з архітектоніки його суб'єктності (модель залежності і підпорядкування громадянського суспільства державі, партнерська модель міжінституційної взаємодії, конкурентна (або доповнююча) модель, модель транскордонної співпраці урядових та неурядових інституцій); переваги партнерства як комплексного чинника оптимізації громадянсько-державних відносин: як формату, принципу, функції та мети співпраці; категоризацію архетипів громадянської поведінки у контексті її прояву на місцевому рівні (безініціативні (байдужі), зацікавлені (небайдужі), ініціативні, проактивні групи) (с. 22–23);

набуло подальшого розвитку: обґрунтування модерних вимог щодо суспільної надбудови та держави для формування спроможного громадянського суспільства; з'ясування тенденцій у формуванні функціональних практик громадянського суспільства; комплексна детермінація причин зростання кількості та мережування ОГС в Україні, якими є реакція на соціально-політичні потрясіння, збільшення кількості міжнародних програм підтримки України, внутрішня міграція населення як стимул «входу» і «виходу», євроінтеграція та розвиток глобального громадянського суспільства, децентралізація як умова розширення можливостей для громадян впливати на місцеве самоврядування та вирішувати проблеми своїх громад (с. 23–24).

Результати дослідження Стефурака Я. Є., які відзначаються науковою новизною, розкривають причинно-наслідкові зв'язки трансформації складових громадянського суспільства зі змінами зовнішнього ландшафту суспільного розвитку, умов і вимог для еволюційної траєкторії розбудови громадського сектору, що вичерпно унаочнено автором у схемі динамічної матриці

формування резильєнтності та диференціації громадянського суспільства (с. 186).

Відзначимо цінність *теоретичного компонента дисертації*, у якому ґрунтовно описано модернізаційний контекст дослідження громадянського суспільства, трансформаційні виміри його фундаментальних концепцій, а також доведено змістовно-логічну послідовність функціонального зростання інститутів громадянського суспільства, які прагнуть до появи спроможної спільноти, здатної якісно змінити або доповнити державу.

Практичне значення роботи полягає в актуалізації сучасного стану та умов розвитку громадянського суспільства в Україні, що включає специфіку дії правового режиму воєнного стану, євроінтеграційний чинник та децентралізацію з її впливом на організаційну структуру громадського сектору в країні. Окреслені аспекти так само доцільно включити в освітній процес, передусім під час викладання дисциплін фахової підготовки майбутніх політологів, соціологів, психологів, економістів, фахівців у сфері дипломатії, зовнішньої політики та комунікацій.

Комплексне бачення стану і перспектив розвитку громадянського суспільства, обґрунтування дієвих чинників впливу на ці процеси, аргументація розроблених рішень і рекомендацій щодо демократичної трансформації та якісного оновлення системи соціально-політичних відносин підтверджує наявність у дисертанта наукових компетенцій, необхідних для здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності загалом. Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Стефурака Я. Є. та науковими публікаціями за її темою дає підстави зробити висновок про належний рівень оволодіння автором методологією наукової діяльності, а також про обґрунтованість наукових положень і висновків, що мають вагоме значення для подальшого розвитку сучасної політичної науки. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, які визначено у представленій дисертації, чітко корелюються з обраною темою, є логічно взаємопов'язаними, методологічно виваженими й науково аргументованими.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження громадянського суспільства»** здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз генези та еволюції концепту громадянського суспільства, виходячи з його інтерпретації як публічного простору активної участі та сукупності добровільних об'єднань, що генерують соціальний капітал. Автор систематизував етапи доктринального оформлення феномену громадянського суспільства від античного періоду до сучасного стану інституціоналізації та глобалізації, виокремивши ключові виміри його трансформації: концептуальний, методологічний, функціональний та модельно-конфігураційний. Через призму класичних та новітніх теорій проаналізовано функціональну складову громадянського суспільства – від запобігання централізації влади до мобілізації громадської активності та реалізації соціальної підтримки, що дозволило комплексно обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження, поєднуючи філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

Другий розділ **«Світові практики інституціоналізації суспільно-політичних відносин»** присвячено дослідженню моделей громадянського суспільства в європейському контексті та визначенню архітекτονіки його суб'єктності через взаємодію внутрішніх структур із державними та міжнародними інституціями. На основі аналізу європейського досвіду автором обґрунтовано концепт «громадянсько-державного партнерства» як рівноправного формату співпраці для спільного вироблення публічних благ, що базується на принципах паритетності, довіри та взаємовигідності. Особливу увагу приділено трансформації громадянської участі в умовах цифровізації – від ієрархічних до мережових форм, а також визначенню ролі солідарності та глокалізації як механізмів адаптації локальних ініціатив до викликів глобального громадянського суспільства, зокрема в контексті захисту Україною міжнародного права.

У третьому розділі **«Умови формування інституційної спроможності громадянського суспільства в Україні»** проаналізовано функціонування сучасного громадянського суспільства України крізь призму правового режиму воєнного стану та впливу війни на трансформацію громадського сектору. Автор

доводить, що попри об'єктивні обмеження свобод та деформацію комунікаційних мереж через відтік населення, ОГС залишаються репутаційними фаворитами та ключовими партнерами держави, демонструючи постійне кількісне зростання навіть у прифронтових регіонах. У розділі обґрунтовано вплив децентралізації на появу нових форм громадського активізму на місцях та запропоновано диференціацію груп населення за рівнем ініціативності. Особливу увагу приділено самоорганізаційному потенціалу та розробці динамічної матриці резильєнтності ГС, що унаочнює його перехід від стадії функціональної автономії до активної міжнародної міжінституційної співпраці та посилення суб'єктності на глобальному рівні.

Висновки (с. 199-207) структуровано відповідно до дослідницьких завдань, поставлених у вступній частині кваліфікаційного дослідження – вони змістовні, лаконічні, обґрунтовані і підсумовують усю попередню наукову розвідку автора.

Зміст дисертаційної роботи представлено в анотаціях українською й англійською мовами, вступі, трьох розділах із підрозділами, висновках та розлогому списку використаних джерел, що нараховує 317 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 244 сторінки, з яких 207 сторінок основної частини.

Викладене вище свідчить про самостійну, цілеспрямовану й плідну працю над затребуваною темою, а також про вагомий особистий внесок Стефурака Я. Є. у розробку актуальних наукових підходів і практичних кейсів щодо комплексних рішень у розбудові інституційної спроможності громадського сектору в сучасній Україні.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Стефурака Я. Є. відповідає нормативним вимогам до кваліфікаційних робіт, які подаються на захист за спеціальністю 052 «Політологія». Фактів порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційне дослідження здійснене на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника у рамках держбюджетної теми «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (номер державної реєстрації 0117U004396).

Повнота викладення наукових положень та висновків дисертації.

Кількість і повнота висвітлення основних положень та результатів наукової розвідки у публікаціях аспіранта за темою дисертації відповідає чинним нормативним вимогам МОН України. Основні результати дослідження відображено у 14 наукових працях, серед яких: чотири статті у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), одна стаття у періодичному науковому виданні держави, що входить до Європейського Союзу (Республіка Польща), а також дев'ять тез доповідей у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Участь у наукових форумах свідчить про високий рівень апробації результатів дослідження та їх публічну експертизу.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Відзначаючи високий теоретичний рівень представленої дисертації, її наукову новизну та практичну значущість, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У другому розділі дисертації ґрунтовно проаналізовано світові практики інституціоналізації суспільно-політичних відносин та частково окреслено можливості їх застосування в Україні. Водночас робота виграє від більш системного зіставлення розглянутих зарубіжних моделей з українськими інституційними умовами, зокрема від визначення практик, які можуть бути адаптовані в Україні, та обмежень щодо їх упровадження. Доцільно було б також чіткіше окреслити місце і роль українського громадянського суспільства у структурі глобального громадянського суспільства.
2. Визнаючи теоретичну і прикладну цінність багатоаспектного дослідження функціональної складової громадянського суспільства, вважаємо, що робота виграє від більш розгорнутого критичного аналізу його потенційно деструктивних проявів. Йдеться, зокрема, про діяльність радикальних, екстремістських або маніпулятивних об'єднань, поширення дезінформації, суспільну поляризацію та використання громадянської активності для просування антидемократичних інтересів. Такий аналіз логічно доповнив би

висвітлення деструктивних чинників трансформації суспільно-політичних відносин, представлене на с. 118–119 дисертації.

Водночас, висловлені зауваження і побажання жодним чином не применшують позитивного враження від роботи.

Висновок про дисертаційну роботу. Комплексний аналіз дисертації Стефурака Ярослава Євгеновича на тему «Інституційна спроможність громадянського суспільства в Україні» та репрезентативного переліку наукових публікацій автора дає підстави стверджувати, що представлене дослідження є завершеною, самостійною та концептуально цілісною науковою працею. Робота відзначається високим рівнем теоретичного узагальнення, методологічною глибиною та має вагоме прикладне значення для зміцнення інституційної спроможності вітчизняного громадянського суспільства, яке розвивається у турбулентних умовах повномасштабної російсько-української війни.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами). З огляду на наукову новизну, обґрунтованість висновків дисертації та значний внесок у розвиток політичної науки, її автор – Стефурак Ярослав Євгенович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент

доцент кафедри політичних наук

Карпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Тетяна МАДРИГА